

UOT 352.07

ÖLKƏNİN TURİZM CƏLBEDİCİLİYİ VƏ ONA TƏSİR GÖSTƏRƏN AMİLLƏR

¹ƏZİZOVA GÜLƏNBƏR ARİF qızı

²EMİNOVA NƏRGİZ ÇİNGİZ qızı

Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti, 1 – professor, 2 - magistrant

gula-aziz@rambler.ru; zeynalli.nargiz.1901@atmu.edu.az

Açar sözlər: turizm cəlbediciliyi, ölkə, gəlir, xərc, sosial, mədəni, iqtisadi

Turist cəlbediciliyi turizm xidmətlərinə tələbat səviyyəsini və turist ehtiyaclarının müvafiq səviyyədə ödənilməsinə əks etdirən ölkənin xarakterik xüsusiyyətidir. Turist cəlbediciliyinin formalaşması prosesinə turizm potensialının və infrastrukturunun inkişafı, turizm xidmətlərinə tələbatın səviyyəsini artırmaq və əhalinin turist ehtiyaclarını ödəmək üçün onun turizm imicinin təbliği daxildir.

Ölkənin turizm cəlbediciliyinin formalaşması və inkişafı idarəetmə fəaliyyətinin aşağıdakı mərhələlərini əhatə edir:

1. Turizm potensialının tədqiqi: ölkənin potensialının, turizmin müxtəlif növlərinin inkişaf perspektivlərinin təhlili;
2. Turist xidmətlərinə tələbatın proqnozlaşdırılması, ərazinin turizm cəlbediciliyinin inkişafı üçün qısa, orta və uzunmüddətli proqnozların hazırlanması;
3. Ölkənin turizm cəlbediciliyinin formalaşması və ya inkişafı üçün layihənin hazırlanması;
4. Turist cəlbediciliyinin formalaşması üçün mexanizmlərin inkişafı: turizm sahəsində kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı; özəl investorların cəlb edilməsi; ictimai təşkilatlar və əhali ilə qarşılıqlı əlaqənin yaradılması.

Turizm potensialı turist ehtiyatlarının olması və ərazinin istirahət potensialı kimi başa düşülməlidir. Potensial ehtiyatlar ölkənin, demək olar ki, hər bir regionunda mövcuddur və kiçik və orta sahibkarlığın inkişafını təşviq etmək üçün əsasdır. Həm daxili, həm də xarici turizm əsasında inkişaf edən turizm biznesi təkcə bu sənaye sahəsinin deyil, həm də qeyri-istehsal sferasının bir sıra digər sahələrinin inkişafına təkan verir. Bu həm sənaye sahələrində, həm də turizm biznesinin infrastruktur müəssisələrində iş sayının artmasına təkan verir. Gəlmə turizmin inkişafı üçün təkcə turizmdəki imkanlarımızı təbliğ etmək deyil, həm də yeni otellər inşa etmək, turizm xidmətlərinin keyfiyyətini artırmaq və xidmətin yaxşılaşdırılması lazımdır. [2] Belə olan halda ölkəmizdə turizm gəlirlərini artırmaq mümkün olacaqdır. Qeyd edək ki, hal-hazırda turizm müəssisələrinin gəlirliyi digər sahələrlə müqayisədə aşağıdır.

Ölkəmizdə turizm müəssisələrinin gəlir və xərclərinin müqayisəli təhlilini aparaq. Cədvəl 1-dən görüldüyü kimi, 2019-cu il ərzində Azərbaycanda mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrin gəlirləri 450118,5 min manat olmuşdur ki, bunun da 76,4%-i Bakı şəhərinin, 8,3%-i Quba-Xaçmaz, 7,8%-i Şəki-Zaqatala, 3,8%-i Gəncə-Qazax, 3,7%-i isə digər iqtisadi rayonların payına düşür. 2019-cu ildə mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrin gəlirlərinin əsas hissəsi Bakı şəhərinin payına düşür ki, bu da 2018-ci illə müqayisədə 90735,5 min manat və yaxud 16,2%, 2017-ci illə müqayisədə isə 165734,6 min manat və yaxud 58,3% çoxdur. 2019-cu il ərzində həmin müəssisələr üzrə turizmə çəkilən xərclər 308342,5 min manat təşkil etmişdir ki, bunun da 63,0%-i Bakı şəhərinin, 14,2%-i Quba-Xaçmaz, 11,1%-i Şəki-Zaqatala, 5,0%-i Gəncə-Qazax, 6,7%-i isə digər iqtisadi rayonların payına düşür. 2019-cu ildə mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrin xərclərinin əsas hissəsi yenə Bakı şəhərinin payına düşür ki, bu da 2018-ci illə

müqayisədə 21008,1 min manat və yaxud 12,1%, 2017-ci illə müqayisədə isə 36517,9 min manat və yaxud 23,2% çoxdur.

Cədvəl 1.

Azərbaycanda mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrin gəlir və xərcləri, min manat

İqtisadi rayonlar	Gəlirlər			Xərclər		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Ölkə üzrə, cəmi	284453,9	359453,0	450188,5	222192,9	277680,5	308342,5
Bakı şəhəri	216879,1	255766,1	335760,9	157617,7	173127,5	194135,6
Abşeron	1664,7	2268,9	2666,1	1518,8	1812,7	2282,7
Gəncə-Qazax	12330,4	17378,6	16987,3	10650,5	14693,8	15349,7
Şəki-Zaqatala	19688,7	35450,9	34885,9	18360,4	34614,2	34227,4
Lənkəran	1707,8	3139,4	6229,2	1523,8	2597,3	6881,7
Quba-Xaçmaz	19935,7	32345,7	37197,2	20281,5	40733,3	43635,3
Aran	4836,2	3066,9	3068,9	6845,8	3210,5	3143,6
Yuxarı Qarabağ	5,5	35,3	43,7	6,4	21,8	29,7
Dağlıq Şirvan	2298,5	4335,6	6735,7	2075,2	3854,6	5657,5
Naxçıvan Muxtar Respublikası	5107,4	5665,6	6613,6	3312,8	3014,8	2999,3

2019-cu ildə Azərbaycanda səyahət agentlikləri və turoperatorların gəlirləri 63363897,4 min manat olmuşdur ki, bunun da 97,4%-i Bakı şəhərinin, 1,7%-i Abşeron, 0,5%-i Aran, 0,3%-i Gəncə-Qazax, 0,1%-i isə digər iqtisadi rayonların payına düşür. 2019-cu ildə səyahət agentlikləri və turoperatorların gəlirlərinin əsas hissəsi Bakı şəhərinin payına düşür ki, bu da 2018-ci illə müqayisədə 14540,9 min manat və yaxud 30,8%, 2017-ci illə müqayisədə isə 29379,5 min manat və yaxud 90,8% çoxdur. 2019-cu il ərzində həmin müəssisələr üzrə turizmə çəkilən xərclər 50400,0 min manat təşkil etmişdir ki, bunun da 97,0%-i Bakı şəhərinin, 1,9%-i Abşeron, 0,4%-i Şəki-Zaqatala, 0,3%-i Aran, 0,4%-i isə digər iqtisadi rayonların payına düşür. 2019-cu ildə səyahət agentlikləri və turoperatorların xərclərinin əsas hissəsi yenə Bakı şəhərinin payına düşür ki, bu da 2018-ci illə müqayisədə 11534,2 min manat və yaxud 30,9%, 2017-ci illə müqayisədə isə 19083,9 min manat və yaxud 64,0% çoxdur.

Cədvəl 2.

Azərbaycanda səyahət agentlikləri və turoperatorların əldə etdiyi ümumi gəlir, min manat

İqtisadi rayonlar	Gəlir			Xərc		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Ölkə üzrə, cəmi	41034,2	56439,4	63363,8	36734,6	46085,1	50400,0
Bakı şəhəri	32339,4	47178,0	61718,9	29819,8	37369,5	48903,7
Abşeron	226,9	836,1	1058,3	221,6	538,6	935,4
Gəncə-Qazax	1002,0	922,2	170,1	951,8	2003,4	121,9
Şəki-Zaqatala	152,2	77,7	18,1	87,4	473,1	185,1
Lənkəran	40,8	14,5	72,3	35,8	6,5	29,6
Quba-Xaçmaz	12,1	-	-	11,1	-	-
Aran	53,1	169,9	308,1	49,9	92,4	161,6
Yuxarı Qarabağ	-	-	-	-	-	-
Dağlıq Şirvan	0,6	-	-	0,6	15,0	21,4
Naxçıvan Muxtar Respublikası	7 207,1	7 241,0	18,0	5 556,6	5 586,6	41,3

Turizm sənayesinin inkişafı üçün ölkənin və onun hər bir regionunun coğrafi yerləşməsi, təbii və iqlim şəraiti, qonaqlara maraq göstərə biləcək tarixi abidələrin və maraqlı yerlərin olması vacibdir. Bu baxımdan ölkənin turizm cəlbediciliyinə təsir göstərən amillərin müəyyənləşdirilməsi tələb olunur.

Ölkənin turizm cəlbediciliyinin əsas amilləri aşağıdakı növ mənbələrdir: tarixi və mədəni (tarix və mədəniyyət abidələri, tarixi binalar, xalq adətləri və s.); təbii (iqlim, su ehtiyatları, mineral bulaqlar, relyef, flora və fauna və s.); infrastruktur (nəqliyyat, kommunal xidmətlər, ticarət və istehlak xidmətləri və s.); iqtisadi (faydalı qazıntı yataqları, maliyyə mənbələri və s.); sosial (təhsilin və mədəniyyətin inkişafı, tibbi xidmətlərin yüksək səviyyədə təmin edilməsi və s.). Turist cəlbediciliyinin vacib amili müəyyən bir ərazidə turizm sənayesinin inkişaf səviyyəsidir ki, bu da kifayət qədər sayda tur operator və turizm agentliyinin, otel, kafe, restoran, ixtisaslaşdırılmış təhsil müəssisəsi, idman və əyləncə kompleksləri ilə xarakterizə olunur. Onlar birbaşa ölkənin turizm potensialının reallaşmasına və turistlərin cəlb olunmasına öz töhfələrini verirlər. Ölkənin turizm sektorunun inkişafı üçün proqramların mövcudluğu və davamlı şəkildə həyata keçirilməsi, maraqlı turların inkişafı, aktiv sərgi, reklam fəaliyyəti, müxtəlif yaxşı təşkil olunmuş tədbirlər, ərazinin turistik cəlbediciliyinin artmasına kömək edir. Ölkənin turizm cəlbediciliyinin artırılması prosesində onun üzərində yerləşən tur operatorlar mühüm rol oynayır. [3, s. 188]

Ölkənin turizm cəlbediciliyinin amillərini aşağıdakı qruplarda birləşdirmək olar:

1. Təbii və istirahət amilləri: əlverişli ekoloji vəziyyət; maraqlı təbii yerlərin və abidələrin olması; landşaftların ekoloji xüsusiyyətləri; kurortların və sanatoriyaların olması; nadir flora və faunanın növlərinin olması; ov və balıq ovu üçün imkanların mövcudluğu; ərazidəki hidroloji rejimin xüsusiyyətləri; xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərinin olması; nadir biosenozların və ekosistemlərin olması.

2. Mədəni və tarixi amillər: tarix və mədəniyyət abidələrinin olması; memarlıq və arxeoloji abidələrin olması; məşhur tarixi hadisələrin yerlərinin mövcudluğu; məşhur mədəniyyət tədbirlərinə ev sahibliyi etmək; musiqi və folklor festivallarının keçirilməsi; yarmarkaların, sərgilərin təşkili və keçirilməsi; muzeylərin, muzey komplekslərinin işləməsi; folklor abidələrinin olması və ənənəvi və dini bayramların keçirilməsi; dini həcc ziyarəti obyektlərinin olması; dini və mədəni tədbirlər keçirmək.

3. Təşkilati, iqtisadi və istehsal amilləri: turizmin inkişafının dövlət proteksionizmi; müasir turizm infrastrukturunun formalaşması; kifayət qədər turların mövcudluğu; respublikada turizmin müxtəlif növlərinin inkişafı üçün təşkilati imkanların mövcudluğu; sahibkarlıq subyektlərinin turizmin inkişafında marağı; sosial istehsalın turistlərə xidmət göstərməsinə yönəldilməsi üçün təşkilati və iqtisadi imkanların olması; çox sayda turist qəbul etmək imkanları; turizm menecmenti və turizm xidmətləri sahəsində səlahiyyətli kadrların olması; nəqliyyat infrastrukturunun yaxşı vəziyyəti; turizm sahəsində vahid informasiya sahəsinin formalaşdırılması, respublika informasiya və turizm mərkəzinin yaradılması üzrə işlərin aparılması.

4. Sosial-psixoloji şərtlər: respublikada sabit siyasi və sosial-iqtisadi vəziyyət; müxtəlif sosial xüsusiyyətlərə görə fərqlənən kifayət qədər sayda turizm məhsulunun olması; xüsusi milli və mədəni təməllərin və yerli əhalinin xoş istəklərinin olması; turistlərin təhlükəsizliyi və rahatlığı üçün təminatların mövcudluğu.

Yuxarıda göstərilənləri yekunlaşdıraraq, belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, Azərbaycan Respublikası turistləri cəlb etmək üçün hər cür imkanlara malikdir. Əsas odur ki, bunun üçün görülən tədbirlər dəqiq müəyyən edilmiş konsepsiya çərçivəsində həyata keçirilməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycanca turizm // Statistik məcmuə. Bakı, 2020, 96 s.
2. Денисенко М.Н. Туризм. М.: ИНФРА-М, 2012, 851 с.
3. Першина Н. В. К вопросу о туристской привлекательности территории // Молодой ученый, № 16 (120), 2016, с. 187-189

РЕЗЮМЕ

ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬ СТРАНЫ ДЛЯ ТУРИЗМА И ВЛИЯЮЩИЕ НА НЕЁ ФАКТОРЫ

Азизова Г.А., Эминова Н.Ч.

Ключевые слова: *привлекательность туризма, страна, доход, расходы, социальная, культурная, экономическая*

На современном этапе развития страны одной из актуальных тем является оценка привлекательности туризма и определение факторов, влияющих на него. Целью данной статьи является исследование указанного направления. Рассматриваются проблемы оценки привлекательности туризма страны. Проведены сравнительный анализ доходов и расходов предприятий туризма страны на основе данных Госкомстата Азербайджанской Республики. Определены и сгруппированы факторы, влияющие на привлекательность туризма страны.

SUMMARY

TOURISM ATTRACTIVENESS OF A TOURIST COUNTRY AND FACTORS AFFECTING THEM

Azizova G.A, Eminova N.Ch.

Key words: *tourism attractiveness, country, income, expenses, social, cultural, economic*

At the present stage of the country's development, one of the topical issues is the assessment of the attractiveness of tourism and the determination of the factors influencing it. The purpose of this article is to study this direction. The article deals with the problems of assessing the attractiveness of the country's tourism. Comparative analysis of income and expenses of tourism enterprises of the country was carried out on the basis of data from the State Statistics Committee of Azerbaijan Republic. The factors influencing the attractiveness of the country's tourism have been identified and grouped.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	04.01.2021
	Son variant	28.01.2021